

ВИДЕО-НАДЗОР У ФУНКЦИЈИ ПРЕВЕНЦИЈЕ КРИМИНАЛА У ОТВОРЕНИМ ЈАВНИМ ГРАДСКИМ ПРОСТОРИМА

маст. Јана Марковић, докторанд*
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

* 1996janamarkovic@gmail.com

ВИДЕО-НАДЗОР У ФУНКЦИЈИ ПРЕВЕНЦИЈЕ КРИМИНАЛА У ОТВОРЕНИМ ЈАВНИМ ГРАДСКИМ ПРОСТОРИМА

Сажетак: *Проблем који се обрађује у овом раду тиче се улоге коју видео-надзор има у спречавању нарушавања безбедности, а пре свега спречавању криминала у отвореним јавним градским просторима. Сходно томе, основна претпоставка јесте да видео-надзор позитивно утиче на превенцију и умањење криминала у горепоменутом просторима – који су доступни по правилу свима, неограничено и без надокнаде, а који су 'покривени' видео-надзором. На основу анализе садржаја релевантне литературе, аутор је истражио и представио релевантна појмовна одређења отворених јавних градских простора и указао на кључне безбедносне проблеме, а нарочито непожељна и/или санкционисана дела која могу угрожити безбедност, јавни ред и мир и/или квалитет ових простора. Даље, у раду су представљени механизми превенције нарушавања безбедности, а нарочито све више заступљен видео-надзор који спроводе јавне институције и приватни сектор. Употреба видео-надзора доноси и бенефите и ограничења, што је аутор уочио и представља као такође важан циљ овог рада. Уважавајући све наведено, очекивани резултат рада је јасно представљање улоге видео-надзора у отвореним јавним градским просторима и јасно разграничење који су бенефити, а која ограничења које ова врста надзора доноси.*

Кључне речи: *отворен јавни градски простор, безбедносни проблеми, видео-надзор, импликације видео-надзора.*

Увод

Отворени јавни градски простори, по правилу, јесу они простори доступни свима, у сваком тренутку, без ограничења и надокнада (Lazarević et al., 2018; Čaldarović i Šarinić, 2008). Услед свеprisутне глобализације, комерцијализација и приватизација су учинили велики део ових јавних простора приватном својином, изменивши тако њихов основни карактер. Отворени јавни градски простори уопште, па и они које је тренд приватизације заобишао, могу бити угрожени

различитим безбедносним проблемима од природних непогода, преко техничко-технолошких акцидената, до различитих облика социопатолошког понашања, а нарочито различитих облика криминалитета попут имовинских и насилничких деликата, или других девијантних понашања. У циљу спречавања криминала и очувања јавног реда и мира последњих деценија се улажу одређени напори, попут увођења различитих полицијских стратегија, спречавања криминала кроз дизајн животне средине или урбаном обновом, идентификовања „врућих тачака” или, пак, различитим врстама надзора. Приватизација јавног простора, са једне стране, и развој технологија надзора, са друге, допринели су повећању простора који се надзира и уједно повећању броја особа које се надзиру док се тим просторима крећу, чинећи надзор сложенијим и садржајнијим. Конкретно, видео-надзор је као мера заштите јавних простора, у нашем случају, оних отворених и у урбаним срединама, почео да се примењује шездесетих година прошлог века, да би од тада, подстакнуто различитим догађајима, постепено долазило до повећања захтева за ширењем и унапређењем истог. Иако је првобитни потенцијал видео-надзора виђен у превенцији криминала, резултати неких истраживања су показали да то није тако (Brown, 1995; Welsh & Farrington, 2009b; Piza et al., 2019; Ratcliffe, 2006). Поред ограничења која су препозната у вези са његовим функцијама, (масовна) употреба видео-надзора повлачи са собом одређене практичне и етичке проблеме. Потреба за безбедношћу, са једне стране, праћена је потребом за заштитом права на слободу и приватност која све више бивају угрожена видео-надзором.

Отворен јавни градски простор и тренд приватизације

Валзер (Walzer) јавни простор дефинише као „простор који делимо са странцима, људима који нису наши рођаци, пријатељи или колеге; простор за политику, религију, трговину, спорт, простор за миран суживот и нове сусрете” (Walzer, 1986 према Woolley, 2003: 4). Валзеров простор „отвореног ума”, који је намењен за широку лепезу активности, одговарао би отвореном јавном простору, попут паркова и тргова, који је Њуман (Newman) јасно разграничио са осталим, полујавним, полуприватним и приватним отвореним просторима који су ипак ограничени на одређени број или категорију људи (Woolley,

2003: 4). Слично Њуману, аутори Маркус (Marcus) и Франсис (Francis) категоризују просторе на оне који су у јавном власништву и јавно доступни (паркови у комшилуку, минипаркови, неки тргови), оне који су често приватни и јавно доступни (тргови корпорација, кампуси) и оне који су у приватном власништву и доступни само одређеним групама корисника (отворени простори намењени за старе, децу и у склопу болница), док се под ове категорије могу подвести и простори попут игралишта, вртова заједница, улица, средњих школа, породичних кућа и паркова правних лица (Marcus & Francis, 1998: 5).

Указујући на један од главних недостатака бројних (традиционалних) типологија отвореног и зеленог простора¹ – занемаривање значаја који тај простор има за корисника – становника, Воли (Woolley) нуди типологију у којој је управо фокус стављен на корисника – становника. Према таквој типологији, а у односу на „удаљеност” од корисника, разликују се домаћи урбани отворени простор (намењен за породицу, пријатеље и комшије), комшијски урбани отворени простор (намењен и за оне који живе у близини тог простора) и грађански урбани отворени простор (простор где се сусрећу људи из различитих сфера живота и других делова града) (Woolley, 2003: 73–75).

Треба бити опрезан са коришћењем термина отвореног и јавног простора, јер, као што смо видели, јавни простор може бити само једна категорија отвореног простора, док, са друге стране, јавни простор јесте „отворен простор у физичком смислу у којем је грађанима омогућено неометано кретање и коришћење тог простора” (Lazarević et al., 2018: 93). Такве отворене површине, доступне 24 часа, за сва лица, становнике или посетиоце, проходне и слободне за све активности, било организоване, било спонтане, које имају своју историју и традицију и где се може манифестовати градски живот који се не одвија према унапред осмишљеном распореду или форми, јесу прави јавни градски простори (Čaldarović i Šarinić, 2008: 376), односно, конкретније, отворени јавни градски простори.

Отворени јавни простори у градовима првобитно су припадали држави и били државно власништво. Постоје земље, попут Републике Србије, у којима је већи део овог простора и даље у државном власништву (Lazarević et al., 2018: 93). Међутим, услед тенденције да се јавни простори ставе под контролу корпорација као једне од последица глобализације (Voyse, 2006: 270), у свету данас постоје улице, паркови или чак цели дистрикти који су потпали под приватну контролу,

1 Woolley, H. (2003). *Urban open spaces*. London: Spon Press.

попут Централ парка (Central Park) и Проспект парка (Prospect Park) (Basković, 2018: 246). Приватизација градског простора довела је до експанзије тржних центара², приватизованих тргова, тематских паркова или резиденцијалних објеката (Čaldarović i Šarinić, 2008: 376), јер су управо јавни простори градова привлачни потенцијалним инвеститорима због своје специфичности, вредности и профитабилности (Svirčić Gotovac, 2011: 447). Из наведеног се може закључити да приватизација мења, за инвеститоре интересанте, јавне просторе ограничавајући боравак у њима само на одређене категорије људи и умањујући њихово обележје јавности. Иако су горепоменути тржни центри за неке ауторе „нови јавни простори” (Voyce, 2006; Čaldarović i Šarinić, 2008), они свакако нису отворени јавни градски простори, а с обзиром и на то да се не налазе у власништву државе и да нису доступни 24 часа, они се чак и не уклапају у дефиницију јавног простора. У овом раду, под јавним простором, подразумеваће се искључиво отворен простор који се налази у власништву државе и који је доступан свима, без временских, просторних или било каквих других ограничења, попут путева, паркова, тротоара, паркинга, тргова, или делови зграда и урбане архитектуре који задовољавају горенаведена два критеријума, попут аутобуских и железничких платформи, хала и чекаоница, или скраћено – отворен јавни градски простор.

Безбедносни проблеми у отвореном јавном градском простору и могући одговори на њих

Јавни простори градова могу бити угрожени различитим претњама или „безбедносним проблемима” (Параушић и Липовац, 2019: 256), од природних непогода, преко техничко-технолошких акцидентата, до различитих облика социопатолошких понашања³ које карактерише насиље и/или које се санкционише. Овакви простори могу бити места испољавања различитих девијантних понашања, попут скитничења, беспосличарења, просјачења, а нарочито ноћу, конзумирања алкохола, психоактивних супстанци или пак испољавања

2 О експанзији тржних центара видети више у: Crawford, M. (1992). *The World in the Shopping Mall*. In M. Sorkin (Ed.) (1992). *Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space* (pp. 3–30). The Noonday Press.

3 Навођење облика социопатолошког понашања које следи учињено је уважавајући класификацију у: Бошковић, М. (2012). *Социјална патологија*. Нови Сад: Унија факултета Југоисточне Европе.

различитих облика вандализма. Младима отворен јавни простор омогућава да се окупљају и комуницирају далеко од моћи и надзора одраслих, откривајући себе, док се, са друге стране, ограничава њихово учешће у доношењу одлука везаних за ове просторе и уживање у овим просторима, па тако из односа „оних који планирају град и оних који град користе и дају им живот” произлазе проблеми попут писања графита и тумарања (Smaniotto Costa & Patrício, 2020: 62). Уз то, када је реч о криминалитету, могу се испољити и претње у виду насилничких, имовинских, саобраћајних деликата, сексуалних деликата, облици еколошког криминалитета или малолетничке делинквенције.

Последњих деценија посебну претњу јавним просторима, а нарочито оним отвореним и у градовима, представља тероризам, који су истраживачи и препознали као значајну претњу урбаној безбедности (Smith, 2001; Sandercock, 2003; Lyon, 2003; Graham, 2004; Beall, 2007; Coaffee, 2009). Најједноставније речено, „тероризам је чин насиља, који је усмерен на изазивање масовних жртава и страха код становништва, а зарад остваривања политичких циљева” (Параушић и Липовац, 2019: 265). Јавни простори уопште, због својих карактеристика, а пре свега могућности окупљања великог броја људи на једном месту, представљају погодну мету терористичких напада.

Безбедност као „основни критеријум квалитета отворених јавних градских простора и предуслова за остваривање других критеријума, попут угодности, атрактивности или животности” (Vukmirović i Rasporović Milić, 2018: 251) значајно је питање којим се баве првенствено држава и њени органи. Међутим, превенција криминала или било ког нежељеног понашања се постиже и на друге начине попут „таргетирања” – идентификовања „врућих тачака” употребом Географског информационог система (GIS) и урбане обнове (Lazarević et al., 2018: 93) или „спречавања криминала кроз дизајн животне средине” (CPTED), концепте „одбрамбеног простора”, полицију оријентисану на проблеме и/или „ситуациону превенцију”⁴ (Clarke, 1997: 7). Значајни докази показују да се бављењем местима са високом стопом криминала исти смањује (Eck, 2015: 225).

„Спречавање криминала кроз дизајн животне средине” и концепти „одбрамбеног простора” данас се односе на оно што се схвата под урбаном обновом. Урбана обнова као „један од механизма реконструкције и ревитализације напуштеног градског ткива” (Lazarević et

4 Више о овим појмовима видети у: Clarke, R. (1997). *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*. New York: Harrow and Heston.

al., 2018: 93), односно дизајн и архитектура као „моћни инструменти” („одбрамбени дизајн или непријатељска архитектура”) (Smaniotto Costa & Patrício, 2020: 63) обезбеђују уређене и осветљене просторе који су „дестимулативни за антисоцијална понашања, вандализам и делинквенцију”, и њима се даје предност када се вага између „идеје о равноправности сваке врсте и потребе контроле, надзора и осматрања” (Danilović Hristić, 2014: 19–20).

Полицију оријентисану на проблеме аутори Вајсбурд (Weisburd) и Ек (Eck) у својој студији препознају као један од три нова иновативна приступа уз „полицију у заједници” и „полицију оријентисану на *вруће тачке*”, с тим да указују на то да рад полиције у заједници (када није у комбинацији са приступима оријентисаним на проблеме) учиниће да се грађани осећају сигурније, али неће нужно утицати на криминал и неред, док ефекти приступа оријентисаног на проблеме указују да он утиче на смањење криминала, нереди и страха (Weisburd & Eck, 2004: 60). Несумњиво је да полиција као традиционални субјекат безбедности своју улогу у спречавању испољавања безбедносних претњи у отвореним јавним просторима остварује и дан-данас вршењем полицијских послова, али је интересантан став аутора Ека да би у будућности полиција могла имати значајну, али не и главну улогу у смањењу криминала (Eck, 2015: 231).

Према Кларку (Clarke), три су врсте надзора идентификоване као технике у оквиру концепта ситуационе превенције – формални надзор (надзор од стране полиције, службеника обезбеђења), надзор од стране запослених (надзор који врше запослени обављајући своју редовну делатност, попут продавца, вратара, запосленог на паркиралишту) и природни надзор (надзор од стране онога ко врши уобичајене послове, попут лица које сређује своје двориште) (Clarke, 1997: 18–21). Суштина надзора јесте усмеравање пажње на „личне детаље у сврху утицаја, управљања, заштите или усмеравања” (Lyon, 2007: 14 према Marwick, 2012: 380) и „издвајање или стварање информација коришћењем техничких средстава”, а које се односе на појединце, групе или контексте (Marx, 2015: 734). Иако је надзор био увек део урбаног живота, промене у градском животу, које сежу још од антике, условиле су и значајне промене у погледу техника надзора (Fussey & Coaffee, 2012: 201). Данас, поред традиционалног видео-надзора, нове технологије омогућиле су низ нових активности надзора попут рачунарског подударања и профилисања, прикупљања великог броја података, ДНК анализу, ГПС праћење, електронско праћење рада, испи-

тивање дрога (Marx, 2015: 735–736). Постепено повећавање врсте и броја технологија надзора праћено је повећањем врсте и обима особа и простора који се надгледају (Galič et al., 2017: 10) и, супротно, приватизација урбаног простора допринела је повећању надзора грађана (Wakefield, 2005: 542).

Видео-надзор у отвореном јавном градском простору

Видео-надзор је вероватно прва и најочигледнија технологија надзора на јавним местима, и вероватно да у модерним градовима развијених држава ова технологија „покрива” највећи део тих градова. Инсталиране камере владе користе за надзор на свим врстама места, од приватних продавница до јавних тоалета, од државних зграда до јавних улица, од раскрсница и паркинга до задржавања возача од стране полицајаца (Slobodgin, 2002: 219). Међутим, иако некада вршен од стране владе, са експанзијом приватне безбедности, видео-надзор постаје неизоставна пракса и јавних институција и приватног сектора (Socha & Kogut, 2020: 3).

Видео-надзор у циљу заштите јавних простора примењује се почев од шездесетих година прошлог века. Тада су у САД и Великој Британији постављене прве камере у банкама и малопродајним објектима (Kovačević-Lepojević i Žunić-Pavlović, 2012: 327). Значајан догађај који је довео до експанзије видео-надзора, бар у Британији, одиграо се 1993. године. Тада је видео-надзор забележио одвођење трогодишњег дечака од стране два десетогодишњака, који је потом убијен, што је довело до тога да јавно мњење прихвати видео-надзор као корисну и пожељну заштитну меру (Norris et al., 2004: 111). Норрис (Norris) и сарадници указују на то да експанзију видео-надзора у Британији треба анализирати узимајући у обзир четири групе фактора: социо-економски, правни, финансијски и политички, представљајући ту експанзију као постепен процес који се састоји од неколико фаза и управо брзина прелажења у наредну фазу одређена је поменутиим факторима. Прву фазу карактерише употреба видео-надзора у приватном сектору, попут банака и малопродаје, другу фазу карактерише успостављање видео-надзора у кључним јавним институцијама, попут школа, владиних зграда, места са симболичним значењем, трећу фазу карактерише успостављање видео-надзора у (отвореним) јавним просторима

покривајући читаве центре градова и улице и, на крају, четврту фазу карактерише свеприсутност камера, на хиљаде камера које покривају читаве области градова (Norris et al., 2004: 119–120). Четвртој фази је вероватно допринео терористички напад 2001. године, који је деловао као „позив на буђење”, онда када је потреба за већом будношћу постала очигледна (Lyon, 2001: 117). Како примећују Норис и сарадници анализирајући видео-надзор у различитим државама, „у различитим земљама, у разним тренуцима, кризе, изазване одређеним догађајима као што су отмица детета, убиство у учионици, бес терориста или све већа забринутост због криминала, довешће до захтева за унапређење видео-надзора” (Norris et al., 2004: 126).

У области јавне безбедности могу се издвојити три функције видео-надзора: заштита и превенција – камере одвраћају евентуалне починиоце непожељних и/или недозвољених радњи; детекција – омогућава детектовање одређених понашања и обавештавање надлежних органа користећи снимке догађаја и различитих типова понашања; и прикупљање доказа – омогућава да се извршиоци или групе извршилаца идентификују на основу снимака (Socha & Kogut, 2020: 3), што је значајно како за идентификацију и привођење осумњиченог тако и за постизање осуђујуће пресуде. Када је реч о детекцији, поред детектовања одређених понашања, софистицирани системи за видео-надзор омогућавају детектовање појединаца, као и детектовање остављених предмета, што је нарочито значајно у смислу спречавања терористичких аката (Welsh & Farrington, 2009a: 125), за чије су извођење услови у јавним градским просторима готово увек испуњени.

Поред наведених функција, видео-надзор се користи како би се смањио страх од криминала у заједницама. Сprovedено је неколико студија како би се верификовала ефикасност видео-надзора над страхом од злочина и иако неке студије показују да видео-надзор није допринео смањењу страха од злочина, опет неке друге указују на то да је видео-надзор ипак имао утицаја на наведено смањење⁵ (Cho & Park, 2017: 36).

Полиција има вишеструке користи од видео-надзора. Користећи видео-надзор, односно постављене камере, полиција може ефикасно „патролирати” јавним просторима и откривати инциденте по њиховој појави, те спречити ескалацију тих инцидентата. Патролирање

5 Више о студијама на које се аутори позивају видети у: Cho, J. T. & Park, J. (2017). Exploring the effects of CCTV upon fear of crime: A multi-level approach in Seoul. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 49, 35–45.

употребом видео-надзора је значајно, јер се тиме остварује уштеда у смислу да би без видео-надзора био потребан доста већи број лица која би патролирала у подручју у ком таква потреба постоји. Већ наведено прикупљање доказа употребом видео-надзора, чиме се може усмерити истрага кривичног дела и осигурати брза осуда починиоца, као и планирање безбедносних стратегија и ефикасно искоришћавање полицијских ресурса, препознати су такође као корист коју полиција остварује видео-надзором (Brown, 1995: 62). Даље, још једна од користи коју полиција има од видео-надзора јесте безбедност полицијских службеника током вршења дужности, а која се постиже како камерама постављеним у службеним возилима и на униформама тако и камерама постављеним у јавном простору (Welsh & Farrington, 2009a: 125).

С обзиром на то да нарушавање безбедности обухвата и нарушавање безбедности у саобраћају, конкретно, видео-надзор у смислу саобраћајних камера за снимање прекршаја, свакако да је један од механизма којим се обезбеђује већа сигурност за пешаке и возаче. И у овом контексту видео-надзор остварује функције превенције и откривања и решавања начињених прекршаја (Welsh & Farrington, 2009a: 125).

Уз наведене функције спречавања и откривања криминала и смањења криминала и страха од злочина, као и користи које полиција има од видео-надзора, Ретклиф препознаје и користи попут обезбеђивања медицинске помоћи, која би била пружена у најкраћем могућем року од тренутка препознавања потребе за истом путем камера или, пак, корист у функцији просторног менаџмента ради праћења окупљања различитих група (незадовољних) грађана, демонстрација, трагања за изгубљеном децом (Ratcliffe, 2006: 11).

Препознате функције видео-надзора нису, међутим, без ограничења. Тако, да би видео-надзор испунио превентивну функцију, односно да би имао одвраћајућу улогу у јавном простору, неопходно је да буду испуњена два услова: 1. да преступник зна да камере постоје и 2. да преступник оцени да је ризик да буде ухваћен већи од награде добијене чињењем злочина. Ретклиф (Ratcliffe) указује на доказе према којима се постављањем камера не постиже гаранција да становништво буде свесно њиховог постојања, као и на чињеницу да је за остваривање другог услова потребно да лица буду свесна или да маре за надзор, што можда није случај када се налазе под утицајем психо-активних супстанци (Ratcliffe, 2006: 8–9). Превенција која се оства-

рује видео-надзором може бити доведена у питање и онда када се извршиоци кривичних дела маскирају, како би сакрили свој идентитет. Овај недостатак могу надоместити софистицирани технички системи који одређују висину и тежину, начин хода или друге специфичности, с тим да ове карактеристике видео-надзора мање доприносе превенцији а много више откривању извршилаца од стране надлежних органа. Поменута софистицираност ових система омогућава функцију детекције чије се, међутим, ограничење заснива на памћењу и детектовању запамћених понашања и састоји се у томе што би починиоци могли да открију модел понашања који се детектује, као и време одзива полиције.

Браун (Brown) је, спроводећи студију у три енглеска града, дошао до закључака да видео-надзор доприноси смањењу имовинских кривичних дела, пре свега оних везаних за крађе аутомобила и из аутомобила и продавница, док је његов учинак на „лични криминал” у смислу крађа од лица мањи (Brown, 1995). Велш (Welsh) и Фарингтон (Farrington) у својој студији указују да видео-надзор има значајан позељан ефекат на злочин, с тим да је најнефективнији у смањењу злочина на паркинзима и најнефективнији у комбинацији са обезбеђеним осветљењем и таргетирањем ове врсте злочина (Welsh & Farrington, 2009b: 736). Пиза (Piza) и сарадници потврђују да је видео-надзор повезан са значајним смањењем криминала у вези са возилима и имовинског криминала уопште, али без значајних ефеката уочених за насилни криминал (Piza et al., 2019: 30). Дакле, ефекат видео-надзора се разликује у односу на различита кривична дела, односно недозвољена понашања.

Када је реч о смањењу страха од злочина, Ретклиф указује на то да су се бројне студије бавиле управо овим проблемом, док су налази добијени истраживањима били мешовити, али генерално показују да постоји одређени смањени ниво страха од криминала међу људима у надзираним областима, али само међу људима који су били свесни да се налазе у подручју под надзором. Уз то, треба имати у виду да је у већини студија мање од половине испитаника знало да се налази у надзираном подручју (Ratcliffe, 2006: 12). Браунова студија (Brown, 1995: vii), спроведена у три енглеска града, јесте једна од студија која показује да су се људи који су знали за камере осећали сигурно на улицама центра града по мраку након увођења камера. Међутим, овај ефекат није пронађен код оних људи који су редовно користили центар града ноћу (који су се свакако мање плашили) или код оних људи

који нису знали за постојање камера. Неке студије су показале чак да видео-надзор није ефикасан у превенцији злочина, али јесте ефикасан у смањењу страха од злочина и повећању осећаја сигурности. Поред тога, чини се да се ефекти видео-надзора на страх од злочина разликују у зависности од пола (Cho & Park, 2017: 37).

Проблем који постоји у вези са повећањем броја камера јесте тај што, са једне стране, може међу локалним становништвом да буде тумачено као веће улагање у заједницу, што ће допринети и већем степену неформалне контроле, и тиме смањењу страха од злочина, док, са друге, може та подручја етикетирати као високоризична и тиме проузроковати контраефекат (Ratcliffe, 2006: 11). Ковачевић истиче слично, наводећи да „само присуство камера на једном подручју може грађанима улисти осећај сигурности и растерећености, мада, истини за вољу, исто тако може навести грађане и да размишљају о томе зашто дато подручје уопште треба да се снима” (Ковачевић, 2013: 1805). Треба бити опрезан у вези са наведеним, јер је идентификована могућност да ће масовно ширење видео-надзора донети равнодушност јавности према свету око: никога неће бити брига шта виде на улицама „док се крећу ... спустиће поглед” јер ће претпоставити да их неко други гледа (Groombridge & Murji, 1994: 289 према Fyfe & Bannister 1996: 45). На тај начин, директни сведоци инцидента можда неће реаговати, верујући да неко ко је дужан посматра на монитору инцидент, након чега ће предузети одговарајуће мере, што доводи до замагљивања одговорности (Socha & Kogut, 2020: 2).

„Патролирање”, које се заиста постиже видео-надзором, ограничено је чињеницом да камере не раде ништа више од пријема и слања снимака, односно оне нису те које предузимају безбедносне мере (Ковачевић, 2013: 1806), па је и даље интервенција овлашћених лица од незанемарљивог значаја, нарочито када је правовремена.

Још један проблем који се јавља у вези видео-надзора јесте такозвано измештање злочина, односно појава да се недозвољене активности једноставно не врше у подручјима која се надгледају, већ се предузимају у подручјима која се не надгледају (Brown, 1995: 64; Socha & Kogut, 2020: 2). Овај проблем се може решити континуираним ширењем видео-надзора, при чему се поставља питање да ли је заиста могуће „покрыти” све делове отвореног јавног градског простора. Уз то, јављају се и одређени нови и/или додатни проблеми. Наиме, услед експанзије видео-надзора јавних места који постаје део званичне политике, ослобађа се страх од Орвеловских метода социјалне контроле,

јер људи све више верују да владина контрола постаје свеприсутна, наметљива и моћна (Marx, 2015: 734).

Треба имати у виду да употреба камера и уопште система видео-обезбеђења не значи само посматрање и снимање слика, већ и њихов пренос мрежама, анализу, складиштење и архивирање и уништавање снимка или читавог уређаја за складиштење, што коришћење система видео-обезбеђења чини сложенијим него што се мисли. Једно од најзначајнијих питања употребе ових система јесте питање права појединаца. Тако, обрађујући слике, омета се приватност појединаца која је заштићена законом, јер употреба записа видео-надзора може, између осталог, да подразумева и обраду личних података (Socha & Kogut, 2020: 2). Како би се негативне последице по права појединаца избегле или бар умањиле, а бенефити употребе ових система повећали, неопходно је предузети извесне мере за које Ковачевић предлаже следеће: успостављање правне регулативе која захтева сталну ревизију и прилагођавање новонасталим условима; едуковање ширег јавног мњења о самој природи и одликама видео-надзора, јер грађани не смеју веровати да ће повећање камера у јавним просторима нужно значити и смањење недозвољених понашања; развијање ефикасних механизма за утврђивање одговорности и за санкционисање оних који инсталирањем видео-камера неовлашћено прикупљају податке и интензивирање научног истраживања видео-надзора како би се утврђивали бенефити и недостаци употребе ове технике у спречавању криминала. На крају, критичко разматрање проблема које видео-надзор повлачи са собом могло би допринети проналажењу компромисних решења и ефикаснијој примени видео-надзора, чиме би се могао постићи баланс између потребе за безбедношћу и приватношћу (Ковачевић, 2013: 1808).

Закључак

Видео-надзор већ неколико деценија важи за значајан механизам превенције криминала и уопште недозвољених понашања, и самим тим за одржавање јавног реда и мира у отвореним јавним градским просторима. Да би видео-надзор био ефикасан, подразумевајући и избегавање такозваног измештања злочина, неопходно је да буде успостављен у адекватном обиму, што би значило покривање свих делова ових простора и на адекватан начин, што за собом повлачи

потребу за великом количином ресурса, материјалних, техничких и људских.

Поред поменуте превенције, видео-надзор остварује и бројне друге користи попут детекције недозвољених понашања, сумњивих лица или предмета, сакупљања података значајних за спречавање нових и решавање и санкционисање извршених злочина, смањење страха од злочина, полицијско патролирање, обезбеђивање правовремене медицинске помоћи или, пак, користи у функцији просторног планирања. Наведене функције нису без ограничења и треба имати на уму да су мере заштите у јавним просторима ефикасније када делују заједно. С тим у вези, утицај видео-надзора на смањење криминала вероватно није изолован, већ видео-надзор заједно са другим мерама, попут таргетирања „врућих тачака“, осветљења или урбане обнове, остварује утицај на смањење криминала.

Треба имати у виду чињеницу да је технолошки развој у великој мери омогућио то остваривање утицаја на смањење криминала, направивши довољно простора за осмишљавање нових начина употребе видео-надзора. Са даљим технолошким развојем, могућности видео-надзора ће се повећавати, с тим да је неминовно да ће употреба видео-надзора у отвореним јавним градским просторима имати и бенефите, попут оних у спречавању нарушавања безбедности, али и ограничења, односно опасности по друштвене вредности и права појединаца.

Због проблема попут угрожавања слободе и приватности појединаца, односно повређивања ових права када се надзор врши ван прописане регулативе, ради се на успостављању законске контроле и прописа. Све се више говори о регулативи, односно правној основи видео-надзора услед чијег непостојања или недовољног постојања је накнадно увођење реда у проблематику видео-надзора врло сложено и неизвесно. Наравно, да би било која регулатива била делотворна неопходно је оставити што мање места за евентуалну импровизацију и злоупотребу, те ефикасно је примењивати. Уз то, обрада личних података, о чему се нарочито у последње време говори, а што је уско повезано са видео-надзором, потврђује да употреба видео-надзора као механизма превенције криминала није нимало једноставан задатак.

ЛИТЕРАТУРА

- Backović, V. (2018). Osećaj sigurnosti u postmodernom gradu. U S. Stanarević (ur.) (2018). *Prva naučna konferencija 'Urbana bezbednost i urbani razvoj'* (str. 238–250). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti.
- Beall, J. (2007). *Cities, Terrorism and Urban Wars of the 21st Century*. London: DESTIN.
- Бошковић, М. (2012). *Социјална патологија*. Нови Сад: Унија факултета Југо-источне Европе.
- Brown, B. (1995). *CCTV in town centres: three case studies*. London: Police Research Group, Home Office Police Department. Available at: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.334.1111&rep=rep1&type=pdf>, retrieved 25.06.2021.
- Čaldarović, O. i Šarinić, J. (2008). First signs of gentrification? Urban regeneration in the transitional society: the case of Croatia. *Sociologija i prostor*, 46(3/4 (181/182)), 369–381. Dostupno: <https://core.ac.uk/download/pdf/14404441.pdf>, preuzeto 22.06.2021.
- Cho, J. T. & Park, J. (2017). Exploring the effects of CCTV upon fear of crime: A multi-level approach in Seoul. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 49, 35–45. Available at: <https://booksc.org/book/64291139/542c0e>, retrieved 28.06.2021.
- Clarke, R. (1997). *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*. New York: Harrow and Heston. Available at: https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/library/reading/PDFs/scp2_intro.pdf, retrieved 25.06.2021.
- Coaffee, J. (2009). *Terrorism, Risk and the Global City: Towards Urban Resilience (1st ed.)*. Routledge.
- Crawford, M. (1992). The World in the Shopping Mall. In M. Sorkin (Ed.) (1992). *Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space* (pp. 3–30). The Noonday Press.
- Danilović Hristić, N. (2014). Urbana bezbednost i prevencija uličnog kriminala kao preduslovi za razvoj zdrave zajednice. *Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmacologiae, medicinae veterinariae*, 33(1), 16–30. Dostupno: https://www.researchgate.net/publication/317325018_Urbana_bezbednost_i_prevencija_ulicnog_kriminala_kao_preduslovi_za_razvoj_zdrave_zajednice, preuzeto 24.06.2021.
- Eck, E. J. (2015). Who Should Prevent Crime at Places? The Advantages of Regulating Place Managers and Challenges to Police Services. *Policing*, 9(3), 223–233. Available at: https://www.researchgate.net/publication/281126291_Who_Should_Prevent_Crime_at_Places_The_Advantages_of_Regulating_Place_Managers_and_Challenges_to_Police_Services, retrieved 24.06.2021.
- Fussey, P. & Coaffee, J. (2012). Urban spaces of surveillance. In K. Ball, D. K. Haggerty, & D. Lyon, (eds.) (2012). *Routledge Handbook of Surveillance Studies* (pp. 201–2018). Routledge. Available at: https://www.academia.edu/6778392/Routledge_Handbook_of_Surveillance_Studies, retrieved 24.06.2021.
- Fyfe, N. & Bannister, J. (1996). City watching: closed circuit television surveillance in public spaces. *Area*, 28(1), 37–46. Available at: <https://booksc.org/book/27786279/6120c4>, retrieved 27.06.2021.
- Galič, M., Timan, T. & Koops, B.J. (2017). Bentham, Deleuze and Beyond: An Overview of Surveillance Theories from the Panopticon to Participation. *Philos. Technol.* 30,

- 9–37. Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13347-016-0219-1>, retrieved 24.06.2021.
- Graham, S. (ed.) (2004). *Cities, War and Terrorism: Towards an Urban Geopolitics*. Oxford: Blackwell.
- Ковачевић, М. (2013). Видео-надзор на јавним местима и право на приватност. *Теме*, 37(4), 1795–1810. Доступно: <http://teme2.junis.ni.ac.rs/public/journals/1/previousissues/teme4-2013/teme%204-2013-18.pdf>, преузето 27.06.2021.
- Kovačević-Lepojević, M., & Žunić-Pavlović, V. (2012). Primena video-nadzora u kontroli kriminala. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11(2), 325–345. Dostupno: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=1452-73671202325K>, преузето 27.06.2021.
- Lazarević, E., Ivanović, M. i Trgovčević, F. (2018). Bezbednost u kontekstu socio-urbane obnove u gradovima današnjice. U S. Stanarević (ur.) (2018). *Prva naučna konferencija 'Urbana bezbednost i urbani razvoj'* (str. 91–108). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti.
- Lyon, D. (2001). Surveillance after September 11. *Sociological Research Online* 6(3), 116–121. Available at: <https://booksc.org/book/68015171/0be4bf>, retrieved 27.06.2021.
- Lyon, D. (2003). Technology vs 'terrorism': circuits of city surveillance since September 11th. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27, 666–678.
- Marcus, C. C. & Francis, C. (eds.) (1997). *People places: design guidelines for urban open space (2nd ed.)*. John Wiley & Sons. Available at: <https://ug1lib.org/book/10990119/465629>, retrieved 22.06.2021.
- Marwick, E. A. (2012). The Public Domain: Surveillance in Everyday Life. *Surveillance & Society*, 9(4), 378–393. Available at: https://www.researchgate.net/publication/279673507_The_Public_Domain_Surveillance_in_Everyday_Life, retrieved 24.06.2021.
- Marx, T. G. (2015). Surveillance Studies. In J. D. Wright (Ed.) (2015). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (2nd ed.)* (pp. 733–741). Elsevier. Available at: <https://web.mit.edu/gtmarx/www/garyhome.html>, retrieved 24.06.2021.
- Norris, C., McCahill, M. & Wood, D. (2004). The Growth of CCTV: a Global Perspective on the International Diffusion of Video Surveillance in Publicly Accessible Space. *Surveillance & Society*, 2(2–3), 10–135. Available at: <https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/article/view/3369>, retrieved 22.06.2021.
- Параушић, А. и Липовац, М. (2019). Карактеристике претњи урбаној безбедности. *Политичка ревија* (2), 255–277. Доступно: <https://www.ips.ac.rs/publications/karakteristike-pretnji-urbanoj-bezbednosti/>, преузето 22.06.2021.
- Piza, E., Welsh, B., Farrington, D. & Thomas, A. (2019). CCTV Surveillance for Crime Prevention: A 40-Year Systematic Review with Meta-Analysis. *Criminology & Public Policy*, 18(1), 135–159. Available at: https://academicworks.cuny.edu/jj_pubs/256/, retrieved 28.06.2021.
- Ratcliffe, J. (2006). *Video surveillance of public places*. Washington, DC: US Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services. Available at: https://www.researchgate.net/publication/252218884_Video_Surveillance_of_Public_Places, retrieved 25.06.2021.
- Sandercock, L. (2003). *Cosmopolis I: Mongrel Cities in the 21st Century*. London and New York: Continuum.

- Slobogin, C. (2003). Public Privacy: Camera Surveillance of Public Places And The Right to Anonymity. *Mississippi Law Journal*, 72, 213–315. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=364600, retrieved 22.06.2021.
- Smaniotto Costa, S. C. & Patrício, C. (2020). The production of public open spaces and the deliberate exclusion of undesirables. In C. Smaniotto Costa, M. Mačiulienė, M. Menezes & B. Goličnik Marušić (Eds.) (2020). *Co-Creation of Public Open Places. Practice – Reflection – Learning* (pp. 55-69). C3Places. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Carlos-Smaniotto-3/publication/348817534_C3Places_SCTVol_IV_CoCreation_of_Public_Spaces/links/60119f5da6fdcc071b993d60/C3Places-SCTVol-IV-CoCreation-of-Public-Spaces.pdf#page=56, retrieved 22.06.2021.
- Smith, M. P. (2001). *Transnational Urbanism*. Oxford: Blackwell.
- Socha, R. & Kogut, B. (2020). Urban Video Surveillance as a Tool to Improve Security in Public Spaces. *Sustainability*, 12(15): 6210. Available at: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/15/6210>, retrieved 22.06.2021.
- Svirčić Gotovac, A. (2011). Aspekti ugroženosti javnih prostora. U J. Čapo i V. Guljin Zrnić (urs.) (2011). *Mjesto, nemjesto: Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture* (str. 443–456). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku. Dostupno: https://www.researchgate.net/publication/283794099_Aspekti_ugrozenosti_javnih_prostora, preuzeto 22.06.2021.
- Voyce, M. (2006). Shopping Malls in Australia. The End of Public Space and the Rise of 'Consumerist Citizenship?'. *Journal of Sociology*, 42(3), 269–286. Available at: http://iacenter.ir/uploads/Shopping_malls_in.pdf, retrieved 22.06.2021.
- Vukmirović, M. i Raspopović Milić, M. (2018). Jačanje bezbednosti otvorenih javnih gradskih prostora primenom IKT – društvenog računarstva. U S. Stanarević (ur.) (2018). *Prva naučna konferencija 'Urbana bezbednost i urbani razvoj'* (str. 251–270). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti.
- Wakefield, A. (2004). The Public Surveillance Functions of Private Security. *Surveillance & Society*, 2(4), 529–545. Available at: <https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/article/view/3362>, retrieved 25.06.2021.
- Weisburd, D. & Eck, E. J. (2004). What Can Police Do to Reduce Crime, Disorder, and Fear? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 593, 42–65. Available at: <https://www.jstor.org/stable/pdf/4127666.pdf>, retrieved 24.06.2021.
- Welsh, C. B. & Farrington, D. P. (2009a). *Making public places safer: Surveillance and crime prevention*. Oxford University Press. Available at: <https://ug1lib.org/book/885014/09e4f6>, retrieved 25.06.2021.
- Welsh, C. B. & Farrington, P. D. (2009b). Public Area CCTV and Crime Prevention: An Updated Systematic Review and Meta-Analysis. *Justice Quarterly*, 26(4), 716–745. Available at: <https://booksc.org/book/32116624/ab7857>, retrieved 25.06.2021.
- Woolley, H. (2003). *Urban open spaces*. London: Spon Press. Available at: <https://ug1lib.org/book/1067544/cd0ecf>, retrieved 21.06.2021.

VIDEO SURVEILLANCE IN THE FUNCTION OF CRIME PREVENTION IN OPEN URBAN PUBLIC SPACE

MA Jana Marković, PhD Student
University of Belgrade, Faculty of Security Studies

Summary

The problem addressed in this paper is related to the role that video surveillance plays in preventing security breaches, and primarily in preventing crime in open urban public spaces. Therefore, the basic assumption is that video surveillance has a positive effect on the prevention and reduction of crime in the above-mentioned spaces – which are generally available to all, unlimited and free of charge, and which are „covered” by video surveillance. Based on the analysis of the content of relevant literature, the author researched and presented the relevant concepts of open urban public spaces, and pointed out key security issues, especially undesirable and/or sanctioned acts that may endanger the security, public order and/or peace of these spaces. Further, the mechanisms for the prevention of security breaches were presented, and especially video surveillance conducted by public institutions and the private sector. The use of video surveillance brings both benefits and limitations that the author noticed, and presented as also an important goal of this paper. Considering all the above, the expected result of the work is a clear presentation of the role of video surveillance in open public urban spaces, and a clear distinction of what are the benefits and what are the limitations that this type of surveillance brings.

Key words: *open urban public space, security issues, video surveillance, implications of video surveillance.*